

own “I” and contemporaly reduction of “I” meaning of another man or maintenance of negative person’s relation to itself. It was offered a socially-psychological training with the purpose of optimization of adequate positive relation for the future specialists as a factor as a factor of shaping their professional consciousness.

Keywords: mechanisms of psychological defence, relation, consciousness, adaptation, socially-psychological training.

УДК: 159.938

Савченко Т.Л.

ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРИЯННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Савченко Т. Л. Психологічне сприяння психофізіологічному забезпеченню професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень. У статті розглянуто основні аспекти можливості психологічного сприяння психофізіологічному забезпеченню професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень. Визначено можливі шляхи здійснення психологічного сприяння.

Ключові слова: психологічне сприяння, професійне самоздійснення, професійна діяльність, мотивація професійної діяльності, самоефективність.

Савченко Т.Л. Психологическое содействие психофизиологическому обеспечению профессионального самоосуществления профессионала в условиях социально-экономических преобразований. В статье рассмотрены основные аспекты возможности психологического содействия психофизиологического обеспечения профессионального самоосуществления специалистов в условиях социально-экономических преобразований. Определены возможные пути осуществления психологического содействия.

Ключевые слова: психологическое содействие, профессиональное самоосуществление, профессиональная деятельность, мотивация профессиональной деятельности, самоэффективность.

Постановка проблеми. Період переходу від однієї системи соціально-економічних відносин до іншої завжди пов’язаний зі значними труднощами. Тим більш болючими стає він, коли все це відбувається на тлі важкої економічної кризи, радикальних реформ у всіх галузях суспільно-економічного життя і неоголошеного військового положення у країні.

Специфіка психологічних проблем сучасного періоду визначається необхідністю адаптації до існуючих умов існування та надбання нового соціально-економічного і професійного досвіду. Психофізіологічне забезпечення професійного самоздійснення фахівця під час соціально-економічних перетворень, на нашу думку, це перш за все – підтримка і допомога особистості у несприятливих соціально-професійних умовах. Ця підтримка передбачає формування в особистості резистентності до несприятливих зовнішніх умов і виховання активної позиції у проектуванні свого професійно-освітнього простору, самоформування і самоактуалізації.

Вихідні передумови. Професійне становлення охоплює тривалий період онтогенеза людини, котрий включає оптацію, професійну підготовку, профіада-

птацію первинну і вторинну професіоналізацію, і професійну майстерність. Психофізіологічне забезпечення професійного самоздійснення фахівця – це розвиток особистості у діяльності, котрий забезпечує продуктивне професійне зростання і безпосереднє самоздійснення фахівця. Визначення шляху становлення – право і обов'язок кожної особистості, але періодично кожна людина потребує допомоги і підтримки. В умовах соціально-економічних перетворень, така підтримка можлива за рахунок допомоги у несприятливих соціально-професійних умовах.

Ця підтримка може здійснюватись за рахунок допомоги людині у проектуванні свого професійно-освітнього простору, процесів самоформування і самоактуалізації. При цьому роль психолога виявляється у забезпеченні допомоги і підтримки щодо вибору траєкторії професійного розвитку.

І, безперечно, як зазначає Кокун О.М. [2], психофізіологічне забезпечення професійного становлення фахівця має ґрунтуватись на принципах науковості, послідовності та безперервності, оптимізації, системності, індивідуалізації, адекватності, спрямованості на максимально можливі професійні досягнення.

Вихідні передумови. У кожної людини складається індивідуальний сценарій професійного становлення. Для однієї людини професія визначає сенс буття, для іншої – це лише засіб для підтримки існування і задоволення особистих потреб. У той же час, несприятливі соціально-економічні умови, низький рівень соціальної захищеності й безробіття, загроза захворювань, які впливають на дієздатність – ускладнюють можливість професійного самоздійснення. З одного боку, відбувається болісний процес ламання стереотипів традиційних форм професіоналізації, котрі також набувають змін у сучасних умовах, з іншого – з'являються нові галузі і професії, котрі не мають коренів у професійній культурі нашого суспільства. Важливим виявляється і те, що образ професії як когнітивне і емоційне утворення значною мірою змінює систему загальних орієнтирів у громадській і індивідуальній свідомості людей. Як зазначала Мітина Л.М. [3], раніше ідеальний образ професіоналу був пов'язаний з образом конкретної людини, її професійною біографією, її визначеними професійними цінностями (іноді це був збірний образ, але він володів тією конкретністю, котра сприяла процесу ідентифікації). У сучасному суспільстві можна спостерігати як «ідеальний образ професіоналу» замінено на «ідеальний образ життя» (американський, європейський і т. ін.). Зміна ціннісних орієнтацій, розчарування в економічних і соціальних реформах обумовлює ставлення суспільства до освіти, набуття професії та до професійного самоздійснення, зокрема. Викривлення життєво-ціннісних уявлень, у тому числі про саму професію, призводить до зміщення орієнтирів у бік жаданого способу життя, де професія не є ціллю, а виявляється засобом досягнення цього образу життя.

Все це ускладнює можливість психологічного впливу на процес забезпечення професійного самоздійснення фахівця. Але, все ж таки, базуючись на методологічному принципі сорозвитку особистості, освіти і діяльності, розглянемо гіпотетичні шляхи психологічного сприяння професійному становленню особистості.

Теоретичні узагальнення. Першим вихідним положенням психологічного сприяння людині у професійному становленні, є концепція вільного вибору як умови розвитку, у основі якої, лежить особистісно-орієнтований підхід [4], за логікою котрого розвиток – це усвідомлений вибір і освоєння суб'єктом учбово-професійної і професійної діяльності, а також шляхів професійного становлення. Зрозуміло, що кожна ситуація вибору породжує множинність варіантів рішень, обумовлених соціально-економічними умовами. Сприяння психолога на цьому етапі може розглядатись як актуалізація особистісно-професійного потенціалу при формуванні орієнтаційного поля розвитку, відповідальність за прийняття рішення, котре визначає його професійне майбутнє. Важливим положенням даного підходу виступає пріоритет опори на внутрішній потенціал суб'єкта – його право самостійно здійснювати вибір і нести за нього відповідальність. Однак для здійснення права вільного вибору альтернатив професійного становлення, необхідно допомогти людині розібратися в сутності проблемної ситуації, розробити план рішення і зробити перші кроки.

Таким чином, психологічне сприяння – це технологія, яка базується на єдності чотирьох функцій [1]:

- діагностики сутності проблеми, що виникла;
- інформації про проблему і шляхи її вирішення;
- розробки плану вирішення проблеми;
- первісної допомоги на етапі реалізації плану вирішення.

Ціль психологічного сприяння – повноцінна реалізація особистісно-професійного потенціалу людини і задоволення потреб суб'єкта діяльності у розвитку і саморозвитку. Головне при цьому – допомогти людині реалізувати себе у соціально-професійному середовищі.

Основні концептуальні положення психологічного сприяння при професійному самоздійсненні особистості:

- наявність соціально-економічних умов для того, щоб особистість могла здійснити себе у професійному житті;
- необхідність соціально-психологічного забезпечення, допомога і підтримка з боку суспільства;
- визнання права особистості на самостійний вибір засобів реалізації своїх соціально-професійних функцій;
- прийняття особистістю на себе відповідальності за якість професійного становлення і реалізацію свого професійно-психологічного потенціалу;
- гармонізація внутрішнього психічного розвитку особистості і зовнішніх умов соціально-професійного життя.

Функції психологічного сприяння професійному самоздійсненню:

- інформаційно-аналітичний супровід окремих етапів професійного самоздійснення;
- проектування сценаріїв окремих етапів професійного самоздійснення;
- підтримка у подоланні труднощів при зміні соціально-професійного середовища.

Реалізація функцій психологічного сприяння професійному самоздійсненню особистості можливо при використанні особистісно орієнтовних технологій професійного розвитку:

- розвиваючої діагностики;
- тренінгів особистості, професійного розвитку і саморозвитку;
- моніторингу соціально-професійного розвитку;
- тренінгів самоуправління, саморегуляції емоційно-вольової сфери і самовиховання особистості.

Е.Ф. Зеєр у своїх роботах стверджує, що прогресивний професійний розвиток забезпечує адекватна або низька самооцінка, яка ініціює відчуття незадоволення собою навіть на фоні високих професійних досягнень. Внутрішня незадоволеність людини собою і своїми досягненнями виявляється більш ефективним фактором саморозвитку, ніж самозадоволення. Завдяки цьому на вершинах професіоналізму часто опиняються люди, менш задоволені собою, ніж задоволені собою.

Високий рівень професійного розвитку досягається і підтримується завдяки саморегуляції особистості, котра сприяє збереженню власної ініціативної позиції і індивідуального стилю діяльності у професійних умовах, що змінюються.

Досягнення вершин професіоналізму неможливо без само детермінації. Особистість вже не задовольняє просто пристосування до зовнішніх потреб, вона відчуває потребу виходити за межі себе, проявляти понаднормативну професійну активність.

Практичні аспекти. Аналізуючи результати наших попередніх досліджень професійного самоздійснення вчителів [5], можна сказати що основними характеристиками поняття самоздійснення є внутрішньо-професійна складова, котра складається з задоволення від самого процесу діяльності, та результату роботи, а також можливості найбільш повної самореалізації саме у цій діяльності. Однак, нами визначено, що більша частина педагогів вважають стимулюючими чинниками такі зовнішньо професійні фактори, як «грошовий заробіток», «прагнення просування по службі», «прагнення уникати критики і можливих покарань». У даному випадку це свідчить про переважний вплив на професійне самоздійснення ситуативних факторів і таких, що забезпечують життєдіяльність і комфортне існування. Інакше кажучи, педагоги у більшості своїй вмотивовані отриманням матеріальних благ і бажанням уникати критики з боку суспільства, а не безпосередньо внутрішнім прагненням реалізувати свій внутрішній потенціал, що у корні суперечить процесу самоздійснення. Тому що, в першу чергу, самоздійснення починається з визначення істинних цілей і цінностей життя і саморозвитку, котре відбувається і суб'єктивно сприймається особистістю як процес самовдосконалення. А результатом цього стає самореалізація вчителя не просто, як професіонала, а як індивідуальності в усій її багатогранності.

Одне з головних завдань психологічного сприяння професійному самоздійсненню у будь-який час, а тим більше у період соціально-економічних пе-

ретворень – не тільки надавати своєчасну допомогу і підтримку особистості, але й навчити її самостійно долати труднощі цього процесу, відповідально відноситись до свого становлення, допомогти особистості стати повноцінним суб'єктом свого професійного життя. Необхідність вирішення цього завдання обумовлена соціально-економічною нестабільністю, численними змінами у індивідуальному житті кожної людини, індивідуально-психологічними особливостями, а також випадковими обставинами й ірраціональними тенденціями життєдіяльності.

Отже, психологічне сприяння передбачає:

- створення орієнтаційного поля професійного розвитку особистості;
- зміцнення професійного «Я»;
- підтримка адекватної самооцінки;
- оперативну підтримку і саморегуляцію життєдіяльності;
- освоєння технологій професійного самозбереження.

Результатом психологічного сприяння професійного самоздійснення є:

- професійний розвиток;
- реалізація особистісно-професійного потенціалу особистості;
- забезпечення професійного самозбереження;
- задоволення від праці;
- підвищення ефективності професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Зеер Э.Ф. Психологическое содействие профессиональному становлению личности / Э.Ф. Зеер // Психология профессионального развития: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: «Академия», 2009. – С. 92-118.
2. Кокун О.М. Концептуальні засади психофізіологічного забезпечення становлення фахівців професій типу “людина-людина” / О.М. Кокун // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 13. – К.: “ДП Інформ.-аналіт. агентство”, 2013. – С. 109-119.
3. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях. / Л.М. Митина // http://www.voppsy.ru/journals_all/issues/1997/974/974028.htm
4. Пономарева Н.В. Личностно-ориентированный поход в обучении. / Н.В. Пономарева // <http://ext.spb.ru/2011-03-29-09-03-14/117-music/3431-2013-09-15-05-37-26>.
5. Савченко Т.Л. Психофізіологічні особливості професійного самоздійснення вчителів-предметників. / Т.Л. Савченко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериме-

нтальна психологія. – Випуск 15. – К.: “ДП Інформ.-аналіт. агентство”, 2015. – С. 251-257.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Zeer Э.Ф. Psikhologicheskoe sodeistviye professyonalnomu stanovleniyu lychnosty / Э.Ф. Zeer // Psikhologhiya professyonalnoho razvytyia: ucheb. posobyе dlia studentov vysshykh uchebnykh zavedenyi. - M.: «Akademyia», 2009. – S. 92-118.
2. Kokun O.M. Kontseptual'ni zasady psikhofiziologichnoho zabezpechennya stanovlennya fakhivtsiv profesiy typu “lyudyna-lyudyna”. / Kokun O.M. // Aktual'ni problemy psikhologii: Zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psikhologii imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. Tom V: Psikhofiziologhiya. Psikhologhiya pratsi. Eksperymental'na psikhologhiya. – Vypusk 13. – K.: “DP Inform.-analit. ahent-stvo”, 2013. – S. 109-119/
3. Mytyna L.M. Lychnostnoe y professyonalnoe razvytye cheloveka v novykh sotsyalno ekonomycheskykh uslovyakh. / L. M. Mytyna // http://www.voppsy.ru/journals_all/issues/1997/974/974028.htm
4. Ponomareva N.V. Lychnostno-oryentyrovannyyi pokhod v obuchenyy. / N.V. Ponomareva // <http://ext.spb.ru/2011-03-29-09-03-14/117-music/3431-2013-09-15-05-37-26>.
5. Savchenko T.L. Psikhofiziologichni osoblyvosti profesiinoho samozdiisnennia vchyteliv-predmetnykiv. / T.L. Savchenko // Aktualni problemy psikhologii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologii imeni H.S. Kostiuка NAPN Ukrainy. Tom V: Psikhofiziologhiia. Psikhologhiia pratsi. Eksperymentalna psikhologhiia. – Vypusk 15. – K.: “DP Inform.-analit. ahentstvo”, 2015. – S. 251-257.

Savchenko T.L. Psychological assistance psychophysiological provision of professional self-realization in a professional context of social and economic transformation. The article deals with the basic aspects of possible psychological promote psycho-physiological support of professional self-realization of professionals in terms of socio-economic transformation. Identified the possible ways of implementation of psychological assistance.

Keywords: psychological assistance, professional self-realization, professional activity, professional activity motivation, self-efficacy.